

Délnoki Teleki Mihályé Magyar
Sarmas kúldetését Kolosvárral
4 máj 1791.

J. D. L.

Haáz Rezső Múzeum
Tudományos Könyvtára
Székelyudvarhely

PROCURATOR
SIMON,
ÉS
VINKLER
A
MAS VILÁGON.

*Ex Oblatione J. D. L.
Curatoris M. Teleki*

KOLOSVARATT,

Nyomtatott Hochmeister Márton Ts. Kir.
priv. Könyv nyomtató által. 1791.

1739

Imprimatur Claudiopoli

Die 18. Marty 1791.

C. ESZTERHÁZY

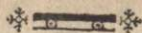
mp.

Libr. Bibliothecae Ch. A.
h. in Censur. v. c.
sub Rectore Prof. J. A.
Mehesle Ch. A.
SIMON:
Bibliothecarius Joh. A.
1800.

Különfön örvendem, hogy találhatá-
lak. Ugy értem: a' többi között
a' Perek folytatásában-is nagy
változás esett Erdélyben. Te, ugy
hallom; kötölőségedet értetted, 's a' mellett egye-
nes szívű, Elő-hittől, vagy -is, hogy déákofon
szólljak, Prajudiciumtól üres ítéletű ember vól-
tál, beszéld - el kérlek rövideden, miből állyon
az a' változás.

V I N K L E R:

Magam-is örvendem, hogy azzal a' Lélekel találkozhattam, melly a' Világon viselt kötelességem nemében ritka nevet hagyott maga után. Kévénságodnak azért jó szível eleget tések:

Most ha kinek mi keressete vagyon, Admonitioról, Citatióról, Certificatióról, 's több e' féléről nem-is gondolkozik, hanem azonnal egy rövid, magában egyedül csak a' dolog valóságát foglaló írásba vészi Panaszát, ehhez hozzá teszi mind azoknak a' Leveleknek mását, a' mellyekkel Panaszának valóságát bizonyítani kívánja, és kéri a' Birót, hogy tételsen eleget. Ezt a' Panaszt *Actionalis Libellus*nak hívják. Ennek a' Panaszának az hátára azt a' Rendelést teszi a' Biró, hogy adassék által a' más félnek ennyi, vagy amannyi napok alatt téendő Feleletre; az ilyen Rendelésnek *Decretatio* a' neve.

S I M O N:

Hány napot szab a' Feleletre a' Biró?

V I N K L E R:

Ebben különbség vagyon; A' rövidebb természetű Perekben, ha az Alperes a' Birónak lakhelyében vagyon, 30. napot; ha az Alperes a' Birónak lakhelyén kívül valahol az Hazában vagy 60. napot; az hosszabb természetű Perekben pedig, akár a' Biró lakhelyében akár azon kívül legyen az Alperes, 90. napot ad a' feleletre a' Biró. Ezek alatt a' napok alatt tartozik az Alperes Feleletét ugyantsak a' Birónak beadni,

ni, és ahoz ragasztani minden Levleknek mását, mellyekkel Feleletének valóságát akarja bizonyítani; Ezt a' Feleletet a' Biró a' rövidebb Perekben 14. az hosszabbakban pedig 30. napok alatt téendő Válasz végett, mely *Replicának* nevezetik, a' Felpereshez utasítja, minden különbség nélkül, akár a' Biró lakhelyében legyen a' Peres akár nem; mert mindgyárt az első Írásnak beadásával ki kell nevezni a' Pereseknek egy a' Törvény szék helyében lakó olyas hiteles embert, kinek minden Írások kezébe adathassanak, a' melyek magokat abban a' Perben annakutána elő adgyák.

S I M O N:

De hát ha az Alperesnek Feleletében olyan dolog jön elő, melyre a' Felperesnek Személyesfe meg-nem tud magától felelni?

V I N K L E R:

A' Személyesnek hites Szószóllónak kell lenni, a' Szószóllónak pedig most köteletségében áll, hogy addig lépést se tegyen a' Perben, míg magát mind azokban kézen nem látta, valamelyek a' Pernek folytatásában magokat akár mely környül állásokban is elő adhatták.

S I M O N:

E' mellett adhatta magát ugyantsak olyan Környül-állás elő, melyet sem a' *Caufans*, sem a' *Procurator* nem láthatot által előre.

VINKLER:

Valamint az ilyen, úgy más minden a' féle történetben, mely haladékat kívánna, a' következő Írásra szabott napoknak el - telése előtt leg alább harmad nappal lehet haladékat kérni. 's még annyi napra, az hány nap alatt bé - kellene adni azt az Írást, a' melynek haladékja kéretik, magától - is adhat haladékat a' Biró, ha az haladék kérésnek okait helyeseknek találja; de ha a' következő Írásra szabott napoknál többre terjed az haladék kérés, a' más Felet - is meg - kell a' Birónak halgatni. Minekutánna a' Felperes az Alperesnek feleletére vizsontaglott, vagy - is, a' mint mondgyák replicált, a' Replicát a' Biro ujra által adgya az Alperesnek a' rövidebb Perekben 14. az hosszabbakban pedig 30. napok alatt téendő Írás végett, mely - is *Duplicán*nak mondatik. Bé - adatván a' *Duplica*, ha a' Perben fen forgó dolog a' rövid Perek közé való, ennél több Feleletre nem mehetnek a' Perek; de ha a' dolog az hosszabb Perek közé tartozik, akkor még egy egy Feleletet tehet mind a' két Fél; ezen Feleleteknek *Triplica*, és *Quadruplica* nevek.

SIMON:

Ezek között még eddig hire fintsen az *Exceptiok*nak.

VINKLER:

Az *Exceptiok*, vagy - is *Ki - fogások* valamint az előtt úgy most is két rendbéliék; ugymint olyanok, mellyek a' Derék Dolgot, vagy - is *Meritum*at ille-

illetik, és olyanok, mellyek haladékra szolgálnak. Az első rendbéliék közül az *Actoratus* ellen való *Ki - fogások* magánofon, az *Idő - múlás*, és *Patvarrol* való *Ki - fogás* pedig a' Derék Dologgal edgyütt folytatatik. Azok pedig, mellyek haladékra szolgálók, u. m. a' *Forum*, és *Judicatus* ellen való *Ki - fogások*, különöfön folytatnak; és ezeket tartozik az ember az előtt jelenteni, minekelőtte a' Feleletre szabott időnek fele el telnék. Ezen Jelentés nyóltzadnap alatt téendő Felelett végett közöltetik a' Felperesnek oly útastítás mellett, hogy nyóltzad napon a' *Ki - fogás* aránt bé - adandó öszve felelésekből *Interlocutoria Sententia*, vagy - is közben járó Ítélet fogtétetni. Az ilyen Ítéletet tsak abban az egy történetben lehet feljebb vinni, ha abban a' Törvény - szék hatalma el - ítéltetnék. Ennekutánna a' Derék - dologban, és a' Derék - dologgal edgyütt járó *Ki - fogások*ban - is meg - esvén az öszve felelések, az útolso Írás hátára tett Rendelésében napot szab a' Biró, mellyen mind a' két peres Félnek *Procuratorai* meg - jelennek a' Törvény - Szék házá - nál, valamint az öszve - felelésekről, ugy azok mellett bé - adott Levelekről - is egy *Lajstrom*at ké - szíttének, mellynek mind magok a' *Prokátorok*, mind a' Törvény - Széknek arra ki - rendelt Tagja alája tészik neveket, mindenestől tsomóba zárják, bé - petsélik, és a' Törvény - széknek nevezett Tagja által bé - adgyák a' Birónak, ennek a' Tsomózá - nak *Irrotulatio*, a' Tsomónak pedig *Rotulus* a' ne - ve; ennek bé - adása után 30. napok alatt tarto -

zik a' Biró Itéletet tenni. Az Itéletet nem mond-
gya ki a' Biró, hanem valamely hiteles ember
által kezébe szolgáltattya mind a' két Félnek a'
végre, hogy a' melyik meg nem nyugszik rajta;
's felyebb akarja vinni, azokkal az okokkal ed-
gyütt, melyekből az Itéletnek jobbittását ké-
vannya, 14. napok alatt adgya-bé;

S I M O N:

Jó gondolat; az előtt a' mely napon, ki-
mondattott az Itélet, azon nap jelenteni kellett az
Appellatiot, tsak a' gondolkozásra-is alig vólt ide-
je a' Peresnek, ha jelentette pedig az Appellatiot
's azután el-akart attól állani, új költségbe ke-
verte magát a' *Novum cedendo* által.

V I N K L E R:

Bé adatván az Itéletnek jobbittását kíváno
ók, ezek ugyan annyi az az 14. napok alatt
téendő Feleletre által adatnak a' Biró által a'
más Félnek; 's minekutánna ezen öfzve-felelések
is meg-elnek, a' Biró az Itéletet; az Itéletnek job-
bittását kíváno okokat; és az azokra tett Fele-
letet a' Rotulus mellé téfzi; az ilyen Rotulus
Transmissio helyett szolgál azzal a' külömbséggel,
hogy a' Transmissiot a' Peres Felek szokták vólt
vinni, a' Rotulust pedig a' Biró maga küldi a'
felsőbb Biróhoz; ha pedig több, és valamely
ollyan részre vagy az Itéletnek, melyet egyik
Fél sem kíván fellyebb vinni, az ollyan része az
Itéletnek azonnal Dulásba, vagy-is Executioba
vétetik;

S I M O N:

Mi ennek a' Tsomónak vagy Rotulusnak
ára?

V I N K L E R:

Az Al-fzéken 30. xr. a' felsőbbeken 1 Rfl. De
ezt mind a' két Fél tartozik le-tenni a' maga
részéről.

S I M O N:

Valójában óltsó Transmissio; mennyit nem
kellett a' Transmissiokért fizetnünk, 's meddig
nem kellett ki írása után várakoznunk; e' mel-
lett mely nagy hátra maradására vólt az a' nyer-
tesnek, hogy akár mennyit nyert-is, abból mind-
azáltal semmit sem vétethetett Executioba, ha a'
Succumbens tsak leg. kisebb tizkelyében-is fel-
jebb vihette az Itéletet, míg fellyebb-is el-nem
ítéltetett. Hadd hallyam már azt-is, mi féle
Törvény Székek vadnak?

V I N K L E R:

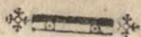
A' Városokban a' Tanátsok, a' Vármegyé-
ken, Székely, és Szász helyeken (mert ezek
most mind öfzve vadnak téve, 's az egész Or-
szág 11. Vármegyékre vagy onfztva) az Al-fzé-
kek, ezeken kívül az egész Országban két Vidé-
ki Tábla, mind ezek felett a' Királyi Tábla,
és a' Királyi Tábla felett a' Fő Törvény Szék.

S I M O N:

Miből áll ez a' Fő Törvény Szék?

V I N K L E R:

A' Guberniumat két felé onfztották, fele en-
nek a' Polgári dolgokat igazittya, fele pedig a'

Fő Törvény Széket téfzi; a' mit ez el-ítél, azt fellyebb vinni nem lehet.

SIMON: Bétsbe fem?

VINKLER: Soha fem.

SIMON:

Meg-betsülhetetlen Jó; mennyi pénzt nem maraszt ez az O'fzigban, 's mennyi költ é töl, és fáradságtól nem menti meg a' szegény Pereket! de hát a' Fő Törvény Székig mint juthatnak a' Perek?

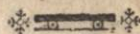
VINKLER:

Az Al-Székek, és Vidéki Táblák között felvagnak osztva a' Perekek Nemei; a' maga Neme szerént akármely Pert-is ezeken kell kezdeni a' Száfszoknak-is, és valamit másoknak ezekről, úgy a' Száfszoknak-is minden külömbség nélkül a' Királyi Táblára, a' Királyi Tábláról pedig a' Fő Törvény Székre kell vinni Pereket, ha fellyebb akarják vinni, tsak azzal a' külömbséggel, hogy a' mely Tárgy felett két Törvény Széknek egyezik Ítélete, azt fellyebb vinni nem lehet, hanem azonnal Dulásba vétetik.

SIMON:

A' Száfszokat meg-kellett volna magok állapottokban hagyni, a' Vidéki Táblák közül pedig egyiket a' Vármegyéknek, a' mást a' Székelyeknek adni, de úgy, hogy ez tsak azokban az Esetekben légyen *Prima Instantie Forum*, melyeket Hazánk Törvényei szerént a' Királyi Táblán kellene vagy lehetne kezdeni, azokban pedig, mellyek az Al-székeken kezdődnek, *Appella-*

la-

latorium, 's a' Királyi Tábla *Revisorium* légyen; azokban, mellyek a' Vidéki Táblákon indulnak, a' Királyi Tábla *Appellatorium*, 's a' Fő Törvény Szék *Revisorium* légyen. De el-felejtettem valamit kérdeni: azt beszélléd, hogy a' Feleletre mindenkor bizonyos napot szab a' Biró, 's ha erre bé-nem adhattya a' Peres a' feleletet, haladékat kel kérnie; de hát ha fem a' feleletet bé-nem adgya, fem haladékat nem kér?

VINKLER:

Akkor Irrotulatiot kér a' más Fél, bé a' datnak azok, a' mik addig folytak, és a' Panasznak tellyes hitel adatván, Törvény szerént való Ítélet tétetik.

SIMON:

És azután femmi *Remedium* fem fér hozzá?

VINKLER:

A' *Remedium*oknak most hire sintsen a' *Novum*; és *Repulsion* kívül ezeknek-is más a' Nevek; a' *Novum*nak *Restitutio in integrum*, vagy is *Vizfza-tétel*, a' *Repulsion*nak pedig *Oppositio*, vagy-is *Ellent-állás*; valamint a' *Restitutio*, úgy az *Oppositio*-is két okból eshetik meg; az *Oppositio* abból az okból, ha az, a' kire az *Executio* mégyen, magából az Ítéletből meg-mútathattya, hogy vagy ő, vagy az a' Jószág, melyre az *Executio* vitetett, fen fem forgott a' Perben, vagy azt hogy az *Executor* az *Execution*nak rendét az Ítélet értelménél vagy utosíttásánál tovább kívánta terjesztetni; A' *Restitutio* abból az okból eshetik meg, ha az, a' ki azzal élni akar, meg-

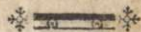
bi-

bizonyíthattya vagy azt, hogy a' feleletre szabott napnak felelet nélkül lett el-telésében ő nem vét-kes, vagy azt, hogy minekutánna Itélet tétetett dolgában, olyan Levelekre talált, melyeket az előtt elé nem adhatott; az első történetben 14. napok alatt tartozik jelentést tenni attól a' nap-tól számlálva, mellyen kezébe adatott az Itélet, és ekkor az el-itélt dolognak birtokában marad ad-dig, míg ez a' jelentése is el-itéltetik, 's ugyan azért ennek neve *Resitutio in integrum intra Do-minium*; a' másban pedig mind addig vagyon i-deje a' jelentésre, míg a' törvényes Idő-múláfon tul nem esik; de ebben, valamint az előtt volt a' Gratosum mellett, jelentését sem teheti addig, míg az el itélt Jó a' Nyertesnek birtokába nem mé-gyen, neve ennek: *Resitutio in integrum extra Dominium*.

S I M O N:

E' már nem edgyezik az Haza Törvényé-vel; mert igaz ugyan, hogy ha a' Novummal élő Peres annak meg-mutatására nem szoríttatik, hogy a' mely Leveleken épitti Novumát azokat vagy nem tudta elébb, vagy ha tudta sem ad-hatta elé, út nyíttatik arra, hogy a' fortélyos Peres kedvére huzhassa vonhassa a' Pert, 's hogy a' mely Leveleket elébb-is elé adhatott volna, azok-nak elé adását-is el-halasztsa, hogy legyen, mi mel-lett novizálhasson, a' mint ez időmben csak nem min-den Perben meg-történt, 's ennek meg-orvolsága szük-séges volt mindazonáltal az-is igen terhes, és vesze-delmes a' Peresnek, hogy az ilyen Levelek elé adá-sára

sára intra Dominium semmi Remedium se legyen, ha meg-mutatya-is hogy nem szántszándékkal halasz-totta el Leveleinek bé-adását; az ilyen történet-bent tehát fen kellett volna hagyni a' Törvényes No-vumát, Hát a' Vallatásokban mi mód vagyon?

V I N K L E R:

Ha ki élő Tanúkkal akarja Fel-adását támo-gatni, az olyan Fel-adásnak melléje kell tenni azoknak a' Tanúknak-is neveket, és lak-helyeket, a' kikkel Fel-adását akarja bizonyítani; ezt a' Biró közli a' más Féllel, és napot téfzen, mely-re a' más Fél, ha mi Ellenvetései vagynak akár a' Tanúk, akár a' Kérdések ellen, azokat tégye fel; minekutánna az az iránt való öszve-felelésekből a' Biró mind a' Tanukat, mind a' Kérdéseket meg-állíttya, ha keze alatt vagynak a' meg-állí-tott Tanúk, azokat maga eleibe hivattya, és meg-vallattya, ha más Biró keze alatt vagynak pedig, arra a' Biróra bizza a' vallatást, a' kinek keze alatt vagynak a' Tanuk.

S I M O N:

Minekutánna mindent el-befzéllél, a' mi a' mostani Per-folyáshoz tartozik, szeretném már azt-is tudni, ha fel vethetnéd, *præter propter* mennyibe kerül a' Per ezen az úton?

V I N K L E R:

Azt igen könnyű fel-vetni; A' Ki-fogásokkal edgyütt leg-felgyebb tiz Decretatio ha esik egy Perben, ezeknek ára az Alfobb Székeken 30. xr. a' felsőbbeken 1 fl. az Irrotulationak ára mind a' két Részről az alsóbb Székeken 1, a' felsőb-be-

beken 2. Rfl. Ha három Törvény Széken mégyenáltal a' Per, a' Sententianak ára mind a' két részről az Al Széken 12, a' Vidéki és Királyi Táblán 24, és a' Fő Törvény Széknél is 24, mind együtt 60. német forint; melly szerint mind a' két részről 63. Német forintba, edgyik részről pedig fél annyiba kerül a' Per.

S I M O N:

A' Decretatiok, és Irrotulatiok árát, azt tartom, senki sem sokallya, de a' Sententiák ára sokatska; az Al-Székeken 2, a' Vidéki, és Királyi Táblán 4, a' Fő Törvény Széknél 6. fl. elég ára volna, 's a' Peresnek sem lenne, mit panaszoljon.

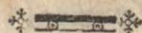
V I N K L E R:

Ennél még kefervelebb, hogy mind a' két Félnek ki-kell váltania a' Sententiát, akár nyersen akár nem.

S I M O N: Ez-is el-maradhatna.

V I N K L E R:

A' Levelek másolását és a' Vallatásokat nem emlitem azért, mert a' Vallatások helyett az előtt-is meg-voltak az Inquisiók, a' Levelek mássai helyett pedig a' Párok azzal a' külöbséggel, hogy az Inquisiók ellen az előtt azután estek meg az Ellenvetések, minekutánna meg-estek a' költség réájok, a' mostani Vallatásokban pedig az Ellenvetések mind a' Kérdések mind a' Tanúk ellen előre tétetnek fel, 's ez által megelőzetik mind a' Költség mind az az idő vesztegetés,

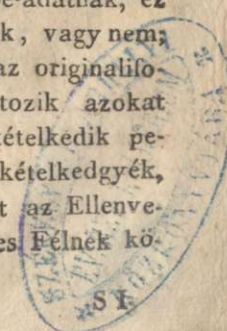
tés, mellyet az előtt okozott az, hogy az Ellenvetések a' már meg lett Vallatások ellen tétettek; mert sokszor meg-történt, hogy az ember 20. 30. Tanút meg-eskettetett, a' Biró eleibe adta az Inquisiót, 's a' más Félnek Ellenvetései miatt alig maradt meg 5, 6. Tanúnak hitelessége, főt gyanran az egész Inquisitio-is cassáltatott; a' Levelek másolásában pedig azzal a' külöbséggel, hogy ez-is most előre elvén meg, meg-nyeretik az az idő, melly az előtt a' Párok készítésére a' Per folyás közben kívántatott, és az a' költség, a' mennyivel a' Párok többbe kerültek, mivelhogy most minden ember azon vagyon, hogy mentől okosabban másoltathassa Leveleit, 's ha tettzik, maga-is másolhattya.

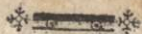
S I M O N:

De mi hitelességek vagyon azután ezeknek, 's hogy ítél a' Biró belöllek?

V I N K L E R:

Mivel hogy ezek azon Irás mellett, mellynek támogatására adatnak bé, közöltetnek azzal a' Peres Féllel, melly ellen bé-adatnak, ez a' Peres Fél vagy kételkedik benne, vagy nem; ha kételkedik, szabadságában áll az originalisokat elé kérni, és a' más Fél tartozik azokat meg-látásra által adni; ha nem kételkedik pedig benne, a' Birónak sintsen miért kételkedgyék, hanem bátran ítélhet belöllek; mert az Ellenvetés nem a' Birónak, hanem a' Peres Félnek kötelelsége.

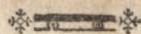

S I M O N:

Gondolkozásomnak módgya a' Világon sem volt az Elő-hit rabja; a' miben mi roszlat látam, jóvá azt előttem sem Törvény, sem régiség nem tehetette; ki nem mondhatom azért, mely nagy örömmel hallok a' Per-follyásának ezt a' módgyát; oh mely szívemből fájlaltam sokszor, mikor lártam, hogy az akkori Per-folyás módgyán egyedül annak a' Pernek lehetett végét reménleni, melyet az embernek nagy atya kezdett. Ugyan-is, hogy ha valamelly adóságot akartam fel-venni, az az út, mellyen ez iránt való kerefetemet kellett vinnem, az akkori Per-folyásnak leg-rövidebb útja volt, tudod még-is mennyire nyúlt; az adóst előbb admonialtatnom kellett 15öd napra, azután certíficaltatnom 8-ad napra Executióra, 8-ad napon Executiot küldöttem réá, igen ritkán, és csak akkor esett meg, hogy ne repelláyan az adós, ha mind bethülete mind tehetsége annyira való volt, hogy Executiot nem várt; ha repellált pedig, a' Repulsiónak ok-adására meg-kellett hivatnom ismét 8-ad napra; de mikor jött-el az a' nyolczad nap, mellyen Repulsiójának ok-adására szorithattam? többnyire annyi esztendő múlva; két három esztendeig nem-is álmodhattam, hogy csak Serieft-is nyerhessek; mikor már annyira juthattam-is, hogy Seriesem volt, minden fogással el-haladott egy egy esztendőről dolgom, mert mivelhogy a' Perek Nemeinek külön külön Periodussai vagy-is Idő-szakaszai vóltnak, a' mely

Pert

Pert ki-lehetett a' maga Periodussából vonni, az abban az esztendőben többször elő nem fordúlt, ki tudná pedig elé-számlálni azokat a' fogásokat, mellyek tsupán csak a' Pernek edgyik Periodussából a' másikba való táfzittására szolgáltak? Ugyan azon egy dolgot jelentő egyetlen egy szükségtelen hangotskának változtatása elég volt arra, hogy a' szegény Peres sok esztendei várakozása, 's véghetetlen költsége és fáradsága után-is éppen oda essék, mintha hozzá sem fogott volna Peréhez, p. o. ha ha a' Regius a' *citatiot* helyett *certificatiot* a' *certificatio* helyett *Evocatiot* vagy az *Evocatio* helyett *Citatiot*, vagy *Certificatiot* tett, holott mind az háromnak csak a' meg-hívás volt az értelme; magam tudom, mikor egy a' féle Exceptiotska olyan Processust cassált, mely az előtt 45. Esztendőekkel indult volt.

V I N K L E R:

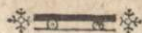
A' sem volt jó; de az-is terhes, hogy semmi Series se légyen, s' a' Processus ellen semmit se lehesse excipialni.

S I M O N:

A' Serieft a' Törvény nem a' Peresekre, hanem a' Biróra való nézt rendelte annyiban, a' mennyiben a' Seriesnek nem a' Pereseket, hanem a' Birót kell régulázni; mert nem azt mondgya a' Törvény, hogy a' Peresek series szerént pereljenek, hanem hogy a' Mesterek Seriesből ítéljenek; külömben mire való lett volna a' 8-ad vagy 15-öd napra való meg-hívás, mire való lett volna,

b

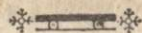
na,

na, hogy az a' 8-ad vagy 15-öd nap, melyre a' Meg-hívás esik, Törvényes szakaszban eslék, ha a' Peres azon a' napon melyre a' Meg-hívás esik, fel-nem adhattya Perét? ebben azért az általad elé mondott Per-follyás modgya nem hogy a' Törvényt fértene, sőt a' Törvényt tartá-fa ellen bé-tsufzott abufuít el-törlötte. A' mipe-dig a' Processus ellen való Exceptiot illeti, ez a' mostani Per-follyás úttján vagy abból az okból eshetik - meg, ha a' Bíró valamely hibás Decretatit tenne, vagy abból, ha a' Fel peres zá-logos Jussón keresne valami örökös Jószágot, ha a' Bíró hibázza - el a' Decretatit, vgyon felsőbb Bíró, a' ki által meg-igazította a' sérelmit; ha a' Kereset hibás, a' Meritumhoz tartozik, mert mi-kor a' Fel peres azt tartya, hogy zálogos a' per-ben forgó Jószág, az Al-peres pedig azt állította, hogy ő örökösön bírja, meg-mutatáfa, 's el-látáfa annak, mellyiknek vagyon igaza, Meritu-mat illet,

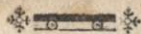
V I N K L E R:

Hát azt hogy egyezteted-meg a' Tör-vénnyel, hogy a' Meg-hívás a' Nemes Ember el-len-is akármi történetben-is személynesen eslék-meg? hogy a' Feleletek oly rövid időhöz köt-tessenek, hogy a' Feleletre szabott időnek el-mú-latáfa miatt el-ítéltesék a' Per? hogy az em-bernek, ha fellyebb vízi-is a' Pert, semmi Trans-missioja se legyen, mellyből a' dolognak folyá-sát jövendőben akár maga, 's akár maradéka ki láthassa?

S I M O N:

Igen könnyen; azt ugyan meg-tiltotta a' Törvény, hogy a' Nemes embert bizonyos tör-téneteken kívül senki se hivathassa meg személye-len, de azt soholt sem tiltotta-meg, hogy sze-mélynesen-is meg ne lehessen jelenteni a' Nemes embernek, kinek mi panaszfa ellene, azokra való nézt mindazonáltal, ha kik ebben sérelme-ket éreznék, tétethetik olly rendelés, hogy az, a' ki a' Panaszt Decretatio mellett az Alpereshez vízi, kérdgye-meg előbb az Alpereft, ha tet-tzik - é kezéhez venni? ha tettzik adgya kezébe; ha pedig nem tettzik, vigye ahoz, a' kihez útá-sította velle, azt tartom, nem sokan léznek, a' kik magok ne kívánnák kezekhez venni; kü-lömben pedig gondold-meg magad mennyivel jobb az általad elő adott módgya a' meg-hívás-nak annál, melly időmbenn vólt? el-ment a' Regius a' Nemes embernek valamelly tu-datlan Parasztyához, meg-hitta az Urát álta-la, ez vagy örökösön abban hadta, hogy tsak akkor ebredett-fel az Ura, mikor a' Törvény-fzék helyéről valamelly jó embere meg-irta vagy izente, hogy ennek vagy amannak foly a' Pere ellene, vagy ha mit meg-vitt-is a' meg hívásból U-rának, a' fehér helyett feketét, a' fekete helyett fejeért mondott, ugy hogy Párt kellett váltani, ha meg akarta az ember látni, kinek mi kere-fete ellene; most pedig minden utánna járás és fizetés nélkült adgyák kezébe a' Párt akkor, mi-kor a' panasznak mását kezébe adgyák; éppen

által nem láthatom, mivel legyen nagyobb félrelmére akár a' Törvénynek akár a' Neuességnek az, hogy a' panasznak mását személyesen adgyák a' Nemes ember kezébe, annál hogy, mint az előtt volt, az Evocatoriáknak párját személyesen adták kezébe;

A' mi azt nézi, hogy a' Feleletek, a' mint mondod, oly rövid időhöz szabattak, vesd össze azokat a' Napokat, mellyek az általad elő adott mód szerént adatnak az hosszabb vagy rövidebb természetű Pereken, azzal az idővel, melyhez a' törvény a' longus vagy brevis processokat kötötte, azt tartom, hanem többre, bizonyoson kevesebbre nem mennek az általad elő mondott úton adatni szokott napok a' Törvény szerént való időnél. Az első Felelet kéván legtöbb időt minthogy attól függ a' többi-is, és látsuk meg-erre a' Törvény ad-é több napot, vagy az új mód, ez a' leg-rövidebb természetű Pereken-is 30. napot ad, a' Törvény pedig az hosszabb Pereken-is azt kívánja, hogy *in ipso* 8-vo felellyen az Inctus; tsak az baj, hogy amott az 30-dik napon edgyszeribe és egyenesen kell felelnie, itt pedig öt hat elztendő múlva Isten tudja, mikor jön-el az az *in ipso* 8-vo, amott nem tsaphat ki az ember az útból, itt pedig *Prohibitával*, *Inbibitoralával*, Pár kéréssel, *Processus* ellen való *Exceptioval*, *Repulsioval*, *Exmissioval* addig huzhattya, hogy az Unokájára-is hágy az ellene indúlt pernek terhéből;

Hogy

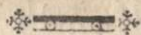

Hogy a' Feleletre szabott időnek el-múlása miatt el-ítéltefsék a' per, ez az előtt-is megvölt, tsak az a' külömség a' kettő között, hogy akkor nem völt bizonyos napja, mikorrá tartozék felelni, 's még-is convincaltatott *Per nou venit*, hanem völt ki feleljen helyette, most pedig bizonyos napja vagyon minden Feleletnek; akkor *in totali actione* convincaltatott, 's meg sem visgáltatott, ha törvényes-é, vagy törvénytelen a' kérés, most pedig a' Feleletnek el-mulatása mellett téendő Itéletet-is a' Törvényhez kell szabni; akkor az Alperes *Prohibitával*, vagy *Inhibitional* huzhatta a' Pert, és ezeknek semmi okát sem tartozott adni, most *Refutitot* kérhet, de meg kell mutatni, hogy a' Feleletnek a' szabott napon való bé-nem ndásában nem vétkes; akkor a' mást bolszfzontani, vagy költeni kívánó Actor a' meddig szerette, addig hurtzolhatta az Inctust, ha tettett follytatta, ha nem tettett, félbe hagyta, vagy függöben tartotta a' Pert; ha az Actor nem akarta follytatni, az Inetusnak soha sem völt abban modgya, hogy magát absoluthathassa; most pedig, valaminthogy a' Felperes Feleletre szorithattya az Alperest, ugy az Alperes-is fel oldoztathattya magát a' kerefet alól, ha nem follytattya azt a' Felperes,

Hogy pedig az embernek Transmissioja legyen, szükségtelennek tartom, mert a' mint mondad Transmissio helyett való a' Rotulas.

V I N K L E R:

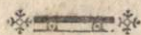
Ugy vagyon, de mivelhogy a' Rotulus több dibről darabból áll, könnyen el-hányodhatik.

S I M O N :

A' ki ettől tart, jelentse magát a' Birónál, minekutánna le-folyt a' Per, irattasson magának Transmissiot a' Rotulusból, azt tartom, könnyen meg-nyeri. Vólt az az idő a' Magyaroknál-is, a' mikor az embernek attól függött ártatlansága, ha hév vasat fogott, vagy forró vízbe ütötte, 's meg-nem égette kezét; magam láttam a' Kolosvári Konventben arról való Levelet, hogg 1521-ben a' Vajda Székének szinén Forró, vagy-is Petendi Tamás bajvivásra hívja Forró Balást, meg-győzi, és azért minden Jószágát el-nyeri; de hogy közelebb jöjjenek magad-is érted, hogy a' tilalmas erdéből bé-hajtott Ketskét *ad triduum certificálta* a' Szolgabíró, 's Relatoriát adott arról, hogy el-olvassván az Instructiot a' Ketske előtt, végig halgatta, a' felelet helyett pedig meg-mekegá magát; hiszed-e, hogy ezek Törvény szerént estek volna? korántsem, hanem mind a' Törvénynek bal magyarázattyából eredtek, 's nem de nagy háláadást érdemlenek-e azok a' kik ezeket el-törölték; Természetté vált az emberekben a' régiséghez való tisztelet; azt beszéli Urbini Rafaél, a' ki hajdon Római Tanácsos vólt hogy ki rendeli ötet egykor a' Római Tanás, hogy a' Városnak omladékaiból áfassa-ki, ha mi meg-tartásra méltó régiségeket találhat, minekutánna azokban egy néhány hónapokig áfátott, találnek Bachusnak egy képére; az a' tisztelet, mellyel ő a' régiséghez vífeltetett, egy valóságos remek munkának nézette ezt véle, szentül

hitte,

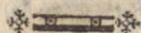
hitte, 's meg-is ítélte azonnal, hogy ezt bizonyoson ama nagy nevű Görög Phidiás, vagy Polictet faragta; azonban valamelly Angyal Mihály nevezetű Képfaragó Urbini mellett álván ki veszi 'sebiből a' Képnek egy ujját, oda alkalmaztattya, az honnat le-vólt törve, 's ugy ad-gya ki magát, hogy azt a' képet ő faragta, és egynéhány honappal az előtt ő áfatta vólt oda tsak azért, hogy meg-mutathassa, mely hibás ítéletet tétet az emberrel a' régiséghez való tisztelet, 's szavának meg-bizonyíthatása végett törte légyen le-annak azt az egy ujját. Természetté vált, mondom, az emberekben a' régiséghez vonzó tisztelet, de itt, az hol az Előhittől mentek vagyunk, ítélj meg bár magad-is, ha azokban, a' mellyeket eddig mondál, nem jobb-e a' Perlekedésnek általad elé adott modgya annál, mely időmben vólt, ugyan-is akkor, ha kinek mi kerefete vólt ellenem, előbb *admonítaltott*, azután *citáltatott*, *certificáltatott*, vagy *exocáltatott*, őt hat esztendő múlva ha Serieft nyerhetett, ekkor *Levaztatta*, *proclamáltatta*, jól hallotta ezt a' ízőszóllóm, de halgatott, submittáltatott, *per non venit* Convincáltattam, az nap prohibítázta valaki részemről, protocoláltatott, harmad nap múlva újra contnuáltatott, proclamáltatott, ha tovább-is akartam vonni, ekkor-is abban hagyattam, *per non venit* Convincaltattam, *Executio*ra certificáltatott, ez ellen Inhitioval éltem, e' mellett újra meg-hívatatott, Ifen tudgya, mikor vétethette elő, elő vétetvén proclamáltatott, ek-

kor

kor kezéhez vette a' Procuratorom, el-vitte magával, harmad negyed nap múlva fel-hozta egy Exceptiotskával Contra Forum, 's ha ezzel nem lehetett, Párt kért, és azzal bizonyoson ki-huzta abból a' periodusból, 's következendőképpen, a' mint előbb mondtam, abból az ezüstendőből, máséztendőből pedig az Actoratus, és Processus ellen való Exceptiókkal; hiszed-e már, hogy ezek a' Törvénynek szent czéllyával egygyeztek? korántsem bizonyos tehát hogy a' Törvénynek tzellyával inkább egyezik az a' mód, melly ezekben az *Abusus* okban jobbitást tett; már pedig az általad előbeszéllett Panaszban, vagy is Libellusban admonitio, citatio, certificatio, Evocatio, Series, Pár, minden benne vagyon, sem azoktól a' kifogásoktól nem kell tartani, mellyekre az Admonitio, Citatio, certificatio cautio, Evocatio, 's több e' féle szokott volt az előtt útát nyitítani, sem azokra az Instructiókra, Petsétekre, Mandatumokra, Relatoriákra nem kell költeni, melyek az előtt kívántattak, sem a' Prohibitával, Inhibitionale Novummal, Pár vétellel, Processus ellen való Exceptioval nem lehet időt töltetni, 's költséget szaporítani: Mennyit nem kellett az előtt a' mindenkor egy árkozt töltő, magában még is csak két három rend valóságot is alig foglaló Mandatumokra költeni! mit nem kellett a' Párokért Transmissiókért fizetni, meddig nem kellett ezeknek meg-írásáért várakozni! hányat nem tudnánk elé számlálni, a' kik igazságokban fogytakozást szenvedtek a' miatt, hogy nem ju-

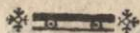
tott

tott ezekre költségek! hány, és mi féle ki-fogásokra nem nyitottak útát a' Mandatumokban az Expositiók, a' Sententiákban a' Proindék, valamint ezekben, úgy a' Párokban, Relatoriákban, Transmissiókban a' Király neve alatt kelni szokott tzikornyás Præmissák, és Conclusiók! 's minden a' féle Stylusok, mellyek csak szükségtelen szó szaporító, Nemzetünket az okos Világgal katzagtató, fött a' mennyiben a' Pernek húzására vonására szolgáltak, felette káros hangokból állottak! Azoknak ugyan, a' kik a' Pernek húzásában vonásában kerefték védelmeket, a' kik a' Series osztogatásáért süvegeltethették magokat, a' kik a' petsétekből hizlalhatták erszényeket, a' kik az Expeditiók színe alatt kborolhatták az Országot, 's élödhettek a' szegény Peréseken, vagyon miért haragudgyanak az általad elé mondott módra, 's el-hízem semmit sem múlatnak el a' lehetőségig való el-hitetésében annak, melly nagyon ellenkezik ez az ujj mód a' Törvénnyel, de a' kik tisztán, minden Előhit, és Részrehajlás nélkült ítélnek, meg-esmérík, hogy sokkal több ebben, a' mi a' Törvénynek szent tzellya ellen bé-tsúfzott vizsgáléleken jobbitott, mintsem a' mi a' Törvénnyel ellenkezik, és hogy sokkal könnyebb a' Törvényhez alkalmaztatni azokat, ha mik ebben az ujj módban világofon ellenkeznének a' Törvénnyel, mintsem ennek félre tételével a' perfolyásnak időmben volt módgyából ki-irtani azt a' Törvény tzellya ellen bé-tsúfzott véghetetlen rendetlenséget, mellyel az rakva vagyon; Noha mind eze-

b 5

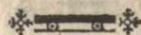
ket,

ket, nem tudom, el-mérném-e mondani, ha a Világon vólnék, mert tudom azt, mennyin vólnak Hazámban, a' kik mentől mohabban kapnak azokon, a' külső Országi dolgokon, mellyek az erköltset vesztegetik, 's az Országból a' Pénzt takarittyák, annál idegenebbek azoktól, a' mik a' Törvénytelenéseken, 's rendetlenségeken igazíthatnának; a' mellett ebben az új módban Collega Uraimék sem fokat nyertek, az tartom, nem fokon fizetik őket most csak azért-is, hogy a' Seriesi lessék, nem ok nélkül tartanék azért attól ne hogy azt mondgyák róllam, a' mit azokról szoktak mondani, a' kik pénzért hirdetik a' pénznek meg-vetését.

VINKLER:

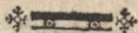
Részrehajlás gyanúja nélkül azt még eddig folytatott beszédedről senki sem mondhatná, mert abból a' jön ki, hogy te a' régihez sem kötöd-meg magadot annyira, hogy abban a' roszlat-is jóvá hadgyad, az újba sem édesedtél belé annyira, hogy azt minden jobbithatáson, feljül valónak tartsad, nem-is lehet, mert azokon kívül, a' mellyekhez már hozzá szollottál, több-is vagy on jobbításra való ebben az új módban is; ezek közül való az-is hogy minekutánna bé-adatik a' per, a' Törvénszék Feje által adgya azt a' Törvénszék edgyik Tagjának, ez Extractust készít belőle, mellyben le-írja külön a' dolgot, külön annak folyását, külön azokat a' mozdító okokat mellyek ez, vagy amaz félnek kedveznek, kü-

lön azokat, mellyek kételkedésre való útát nyithatnak, el-annyira, hogy addig sokszor az egész Peren által lehetne élni, míg az Extractust elolvassák, 's még-is csak annyi az hitele az Extractusnak, mivelhogy csak egy ember dolgoza, hogy a' ki meg bizott lélekkel akar itélni, a' mellet-is fel-olvastattya az egész Pert.

SIMON:

A' dolognak könnyebb fel-adása végett időmben-is tettek az Itélőmesterek a' féle Extractus forma jegyzékeket magok számokra; Magyar Országon pedig úgy tudom, már akkor-is valóságos Extractust készítettek, de minekutánna az Extractust el-készítette az Itélő mester, azt mind a' két Fél, Procuratoriáival közlette, meg-visszálták ezek, 's ha mi ki-maradt vólna belőle, bé-tétettek, 's minekutánna azt tökéletesnek találták, alája tették a' neveket az Itélőmesterrel együtt, de ez csak arra szolgált, hogy ha p. o. egy dologról 50, 60, Tanu mind egy formán vallott, ne kellefsék ezeket külön külön rendre felolvasni, és hogy az Extractus jövődöre való nézt a' Törvény szék Leveles-Házába tétethessék; ez e' szerént meg-lehetne Hazánkban-is; de ha az egész Pert szóról szóra fel-olvassák-is, az általlad elé mondott úton a' Perben semmi sintsen olyas, melly álmat hozzon a' Biró szemére, ha nem mind olyannak kell lenni, a' mellynek meghalgtatása az egyenes ítélet tétel végett el-kerülhetetlenül szükséges-

VINKLER:

Ezzel az új móddal az Itélőmestereknek-is vége lett, a' mi a' Pereknek fel-adását, Extractumok készítését, Sententiák írását, 's egyéb Birói kötelességet illet, minden Tábla fia egy Itélőmester.

SIMON:

Ujra egy szent Rendelés! időmben-is vóltak, a' kik az Itélőmesteri hivatalt különben éppen szükségtelennek tartották, hanem a' Pereknek előadására, 's az Ítéletnek írására el-kerülhetetlennek látták azért, mert hogy a' több Táblafiait-is dologra leheffen vonni, arról gondolkozni sem lehetett azok miatt, a' kik inkább szerették a' más dolgában gántsat keresni, mintsem magok dolgozni; most azt tartom, meg-kérdi magát, ha arra való-é vagy nem, a' ki Tábla fia akar lenni. De hát a' petsét kinél áll most?

VINKLER:

A' Fejedelem petsétyére most semmi szükség nintsen, a' Törvényes dologban, mert ezek egyedül annak a' széknek neve, és petsétye alatt kelnek ki, a' mellytől ki-mennek.

SIMON:

Szent gondolat! a' törvényes Levélnek nem a' Fejedelem neve, vagy petsétye, hanem a' Törvény ad erőt; melly nagy illetlenség vólt az mind a' Fejedelemre való nézt, hogy az executor azon Fejedelem nevével tiltathassék-el az Executio-tól, a' melly Fejedelem neve alatt Executio-ment;

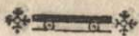
ment; hogy a' Fejedelem neve alatt tett, és költ ítéletet a' Fejedelem alatta valói rosfállyák; mind a' Biróra való nézt, hogy ítéleteinek, 's rendeleseinek semmi tekintete se legyen, ha tsak a' Fejedelem neve, 's petsétye alatt nem kelnek ki, 's melly nagy akadályára vólt a' Pereknek, hogy mikor meg-hólt a' Fejedelem, minden Perekben meg-akadtak addig mig más Petsét jött az újj Fejedelemtől!

VINKLER:

E' mind ugy vagy; de az Ifjuságnak ugyan tsak nem kevés hátramaradásra vagy, hogy nintsenek Itélőmesterek, a' kik mellett magokat a' Törvényes dolgokban készíthessék, még tsak az Ítéletek halgatására sem bocsáttattak-bé.

SIMON:

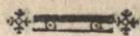
E' már bajfotska, de ezen-is lehetne segélteti: A' Polgári előmenetekben eleitől fogva nagy rendeletlenségeket, és igazságtalanságokat szül az, hogy az hivatalbeli lépések nintsenek ugy ki-tsinálva gráditsonként, mint a' Katonáknál; az emberek közönségesen felette sokat tartanak magokról, kapva kapnak Homerusban, azokan a' mik az Isteneket az embereknél alább valókká tészik, és el-nem hitethetik magokkal azokat, a' mikben Æfopus az okatlan állatokat okosabbakká téfzi az embereknél; minden Tárfaságban szükséges azért az a' rend, mellynél fogva nem a' képzelődéstől, hanem az érdemtől fügjenek az hivatalbeli lépések; mert maga képzelődésében a' köz Legény-is elégségesnek hiszi magát a' Vezér.

zérsegre, de Káplársága választja-el, ha elég-séges-é tsak Strásmesterségre-is, meg-kellene tehát az hivataloknak minden féle Nemeiben az egymás után következő grábitsokat állítani, ezekből az elsőre senkit sem kellene másfennat léptetni, hanem azon Hivataloknak Író-házából, az Hivataloknak Író-házába senkit sem kellene bé-venni addig, míg a' maga Vármegyének Székének, vagy Várofsának Elöljáróitól bizonyosság Levelet nem mutatna arról, hogy Vármegyében, Székében, vagy Várofsában ki mellett mennyi időt töltött, 's hogy mint viselte magát; a' Vármegyék, Székek, vagy Várofsok polgári, vagy Törvény tévő Tisztjei pedig tsak azokat vennék magok mellé, a' kikben mindazokat a' tulajdonságokat fel-találták, mellyeket a' Törvény kíván, hogy valaki az Hazában Hivatalra léphessék; azokat, a' kik illy úton jutnának a' Kancelláriákra, nem volna miért ki zárni a' törvényes dolgok folytatásának halgatásából; és így mind az Ifuságnak módgya lenne, magát az Hazának szolgálatyára készíteni, mind azoknak, kiknek szemek előtt lennének, meg-esmérni, ki mire való az Ifiak közül. Egyedül az a' Társaság mondhattya magát böldegnak, mellynek Elöljárói az alsóbb grábitsokon érdemesítették magokat a' felsőbbekre; 's e' fzerént arra a' panaszra sem lehetne ok, melly időmben vólt, hogy azok-is Kancellisták, a' kiknek inasoknak kellene lenniük.

V I N K L E R:

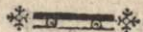
De miből élne így a' Kancellarián az Ifuság,
mert

mert nints Mandatum, nints Expositio? miben gyakorolná magát, mert nints Stylus, nints Kancellaria Sessioja? Kinek lenne fenytteke alatt, mert nints Itélőmester?

S I M O N:

Időmben a' Törvény székek Tagjainak semmi írálok sem vólt, mert minden terhét az írásnak az Itélőmesterek, Secretariusok, és Notariusok viselték, valamint a' Törvény-Szék Tagjai mind-azáltal, úgy a' Procuratorok-is tartottak asztallal egy két ifiat a' mennyit valaki maga számára készített, egy két ifiat le-ültethet a' mellé, az atyáink-is, mi-is úgy éltünk ezzel, 's a' mostaniaknak sem kell sajnállani; de ha ugyantsak annyira el-fösvényedett volna a' Világ, hogy tsak ennyit-is sajnálnának a' mostaniak, a' Decretatioknak, 's Irrotulatioknak ára elég a' Törvény-székek író szükségeinek potlására, a' Sentienciáknak ára adassék annak, a' ki a' Causát referállyá, mind azért hogy a' dologra ösztönöztesék, miud azért hogy légyen miből potolhasssa, a' mit külföldben egy két Ifiúnak asztalától sajnálna: e' mellett valamint az előtt a' Párokból, 's más Expositiokból, úgy most-is a' Levelek másolásából, Transumtamokból, ha mely Peres Transmissiot kívánna, annak írásából, 's több e' féle írásokból még több jövedelme lehetne az Ifuságnak, mint időmben vólt, mert nem volna miért más vegye el annak két részét, a' mire az Ifi egyedül dolgozik; A' mi a' gyakorlást nézi, az időmben vólt Stylust úgy-is olyannak tartottam, mintha a' szegény Ifiat azzal kintzották volna, hogy mentől tizfrádban

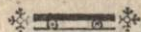
ban tudgya öszve aggatni a' fa-leveleket tsak a' zért, hogy dolga legyen, valóban vagy on minek örvendgyen az Haza, hogy az időmbéli Stylustól meg-menekedett, kárát a' szegény Peresekre való nézteleget, de hasznát én ennek életemben egyébben soha semmiben sem láttam, hanem, hogy mikor nem akart álom fogni, tsak a' Styliónárét kezdettem magamnak olvasatni, 's azonnal el-aludtam; gyakorlása az Ifiaknak mind azok mellett, a' kik mellett lennének, mind a' Törvények folyásának halgatásában, mind a' Kancellarián elejekbe adandó irásokban elég lehetne, a' mi pedig a' fenyítettéket illeti, ugy-is kell valakinek lenni, a' ki a' Kancellarián folyandó dolgokra ügyeljen, ennek fenyítettéke alatt lehetnének az Ifiak, ezt menté kellene egyéb dolgoktól tenni, hanem hogy az Ifiakra vigyázzon, azokkal, a' mint az Itélőmesterek alatt volt, akár maga, akár a' Kancellaria Præselsének elsősege alatt Sessliokat tartatson, melyeken az Ifiak magokat az egy más ellenfolytatandó Perekben gyakorolhassák. de mennyünk tovább, mivelhogy az időmben volt Czikornyás Stylusoknak vége van, 's minden a' Természetnek egyenes úttyán foly most a' Perekben, azt tartom nem soknak jút eszébe, hogy déákul irjon?

V I N K L E R:

Söt kérgyed, hánynak jut eszébe, hogy Magyarúl irjon?

S I M O N:

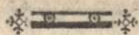
E' már képzelhetetlen vakság, bizony elég volna

vólna, ha rab és valamelly olly hatalomnak vólna rabja Nemzetem, melynek minden ditsősége, 's terjedése a' Romai nyelven épült, avagy nem eléggé tapasztalhatták-e még melly nagy romlására szolgáljon mind az Házának mind a' Nemzetnek az idegen nyelvel való élés?

V I N K L E R:

Éppen annyit felelt a' Magyarokon a' tapasztalás, a' mennyit a' madarakon; ma is abba az hálóban letnek a' madarak, mely közüllek tegnap szemek láttára százat meg-százat fogott-meg. Nem olly régen volt Erdélynek egy ditsőséges Magyar Vezére, a' kit talám magad-is esmértél, ez azon volt, hogy tiszta magyarsággal váltta azt az az előtti literatus Stylust: *Referáltatik a' Regium Guberniumnak, hogy Kegyelmetek non attentis Patriis legibus, & Consuetudinibus ezt 's ezt mérték pertentálni, bisce azért serio, et sub gravi animadversione committáltatik Kegyelmeteknek 's a' t. ezt annyiban véghez-is vitte, hogy alatta a' Fő Kormány-Széknék Rendelése tiszta magyarsággal költek, a' déákságot mindazáltal ő sem irhatta ki egészen, mert az elejét, és végét a' Rendeléseknek ugyantsak alatta-is déákul irták; holott éppen olyan szép volt az, hogy magát a' rendelést magyarul irták, az eleje és vége pedig déák volt, mintha az elejét, és végét magyarul, magát a' Rendelést pedig déákul irták vólna; bezzeg a' Német nyelven eleitől fogva végig németül tudgyák magok a' Magyarok is a' Rendelést írni. Magyarok voltak Erdélynek Nemzeti Fejedelmei,*

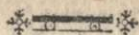
's jusszon eszedbe az Approbata 's Compiláta, ki tanulhat azokból valamit, ha tsak mind magyarul, mind déákul nem tud?

S I M O N:

E' már más; Az hirnek, névnek, ditsőtségnek nagy áldozáttya az ember, ennek, és nem Hazájának kévánt akkor áldozni Kurtzius, mikor a' föld nyilásába ugratott, mert kiáltottak volna tsak akkor néki a' Rómaiak, mikor már paripáján drága köntőrsében, 's fegyverében a' nyilás partyán állott, 's tsak a' vólt héjjá, hogy a' nyilásba uggrasson: *tsak rajta, de tudd meg azt, hogy magaddal edgyütt örökkösön oda lesz a' neved-is,* nem tudom, ha nem fordítottta volna-é azonnal a' Kantár szárát; a' ditsőtség kévánságának, és nem a' Magyarok boldogságának kévántak azok áldozni, a' kik a' Magyar Hazába a' déák nyelvet hozták; mivelhogy pedig mind azok, a' kik azon a' magát külbömbnél külbömb féle színekben fitogtató gyermeki buborékon a' ditsőséggen kapdosnak, azon vadnak, hogy mentől tartósbabbá tehessék emlékezeteket, azok a' kik a' déák nyelvnek a' Magyarok közé lett hozásával keresték ditsőségeket, abban látták emlékezeteknek tartótságát, hogy a' déák nyelvet azokkal, mellyek nélkül egy emberi Társaság sem lehet, ugymint a' Vallással, és igazság ki-szolgáltatásának módgyával el-választhatatlanul öszve kaptsolják, innét vagy az, hogy az igazság ki-szolgáltatásának módgyában olly déák szókat,

és ki-tételeket hagytak magok után, mellyektől tellyes lehetetlen külbömben meg-menekedni, ha tsak maga az igazság ki-szolgáltatásának azon módgya-is nem változik, mellyel azokat öszve foglalták, és innét jönnek az Approbatában és Compilatában azok a' déák szók, mellyek tégedet botránkoztatnak, mivelhogy akkor, mikor az Approbata és Compilata iratott, az igazság ki-szolgáltatásának még mind az a' módgya vólt, melly az a' féle déák szókan épült; de ma már, minekutánna az a' mód változott, és a' Perfollyásnak ollyan úttya állott-fel, mellyen azokat az azonkívül-is tsak szószaporító 's versengéft okozó déák ki-tételeket minden hátramaradás nélkül el-lehet kerülni, meg-engedhetetlen azoknak vétke, a' kik a' Törvényeknek a' déák nyelven való follytatásával Nemzeteknek ditsőségét továbbra-is abban a' békóban káványák tartani, mellybe a' déák nyelv által veretett. De térjünk visszra oda, az honnat el-távóztunk; képzelem, mennyivel follynak most hamarább a' Perek, mint időmben; szolgálatomnak nemében nem vóltam utólsó ember, de még sem emlékezem, hogy azok közül a' Perek közül, mellyeket magam kezdettem el, egész életemben tsak hármatis végére hajthattam volna; leg-rövidebb természetü Perek vóltak a' Divizionálisok, még sem emlékezem egyre-is, hogy végére hajtathatott volna azok közül, mellyek életemben kezdődtek, az általad elé adott úton pedig, ugy értem, nem régiben-is egy hozzánk érkezett nagy Jólá-

gu, 's felette öfzve főtt font keresményü Urnak gyermekei három esztendő alatt annyira vitték, nem tudom, mellyik Vidéki Táblán a' Divisio-nalis Pert, hogy harmadik Esztendőben ki-ki belé ült közüllek a' maga részébe.

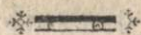
V I N K L E R:

Igaz az, hogy most sokkal hamarább folynak a' Perek, de úgy tettük, még sem fokot kevesednek; egyik oka ennek, hogy a' régi Perek felette egymásra gyűltenek vólt; másik, hogy most akármelly tsekélly dolgot-is felyebb felyebb lehet vinni, míg két Törvény Széknek egyenlő ítélete nem lesz benne; leg-főbb oka pedig, hogy igen nehezen eredtünk belé ebbe az új útba.

S I M O N:

A' régi Pereknek bizony ideje vólna egyszer le-örldönniek; 's ha tsak ez-is meg-érdemlette, hogy az időmbéli Per-folyás módgya orvosoltassék, hogy a' többit el-halgassam, úgy emlékezem: valami Hertzegianusoknak 124. esztendőt töltött akkor egy querulosus Proceffusok, mikor Executio-ba vétethették; A' mi pedig azt nézi, hogy a' Pereket most akármelly tsekélység felett felyebb felyebb lehet vinni, míg két Törvény Széknek egyenlő ítélete nem léfzen benne, igaz az, hogy a' Törvény száz forinton alól való adólságot az Alízékekről felyebb nem botsát, de igaz az-is, hogy fok szegény ember vagyon a' kinél száz forint többet téfzen, mint másnál tiz tizenkét e-zer-is, 's éppen olyan szüksége vagyon az iránt

való

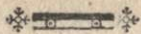

való maga meg-nyugtatására, ha igazán ítéltek-e dolgában, vagy nem, mint annak, a' kinek annyi ezer felett foly a' Pere, méltó tehát, hogy az apróbb dolgokban-is légyen a' Peresnek felsőbb Birája, mindazonáltal, hogy a' Felsőbb Székek, az apróbb dolgok által ne fogassanak-el a' nagyobbaknak végzésétől, meg-lehetne, hogy száz forintot meg-nem haladó dolog a' Vármegyéken a' Fő Birák, a' Székellységen a' Király Birák, a' Városokon pedig a' Városok Birái előtt kezdődnének, 's az ilyenekben a' Vármegyéken, és Székekben az Alízékek, a' Városokban a' Tanácsok lennének *Appellatoriumok*, a' Districtualis Táblák pedig *Revisoriumok*; Azt pedig nem értem, hogy lehet, hogy olly nehezen eredetek úttýába annak az általad el-beszéltett módnak, mert, ha tsak annyiból áll, a' mennyit el-beszéllél, akárki-is könnyebben fel-veheti, mint az időmbéli Perfolyásból egyedül tsak azt a' külömbséget-is, melly a' Novumok között vólt.

V I N K L E R:

Az úgy vagyon, de a' melly útat az ember kételenségből téfzen, az mindenkor nehezebb annál, mellynek önként indul; külömben-is jól tudod azt magad-is, melly nagy Nemzetünkben a' szabadság védelmében való buzgóság: bizonyosságot tettek erről tulajdon a' Pápa ellen-is, és pedig akkor, mikor még az egész Nemzet a' Romai Széktől függött, ugyan-is olvashattad, hogy meg-halván 3-dik András Király a' Ma-

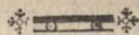
gya-

gyarokra izen a' Pápa, hogy válaszfzák Robert Károlyt helyébe, de mivelhogy az izenet inkább Parantsolat mintsem ajánlás volt, tsak azért is mást választának kétfzer egymás után Királynak, ámbár magok a' Magyarok is megvallották, hogy Károly mind azoknál elébb való, a' Kik azokban a' választásokban előfordultak úgy hogy harmadik alkalmatossággal sem juthattott volna a' Királysághoz Károly, ha tsak a' Pápa követtye észre nem vette volna magát, 's nyilván meg nem vallotta volna, hogy a' Király választás egyedül a' Magyarok szabad akarattyán függ. Ma sem alutt el még Nemzetünkben ez a' buzgóság, ma sem kell ennek akármelly jó Rendelés is, ha az hire, 's akarattya ellen tétetik; innett vagy on az az idegenség is, nagyobb részént, mellyel 2-dik Jóseff Rendeléseihöz viseltetik Nemzetünk, holott; azt tartom, hogy ha Jóseff Császfár azokat a' Változásokot, mellyeket Hazánkban közelebből tett, előre közlette volna az Országgal, elég lett volna azokból, mellyeket az Ország önként bévett volna.

S I M O N:

Ezt maga is észre vette Jóseff, 's ugyan erre való nézt hozzánk érkezése előtt nem sokkal minden Rendeléseit vizsgálta, minden erőltetésről lemondott, 's egészszén az Országra bízta Rendeléseinek fzeemelését.

V I N K L E R:

Hogyha ez úgy vagy on, hiszem hogy valamelly idegen volt Hazánk Jóseffnek Rendeléseihöz addig, míg azokra erőltetett, éppen olyan hajlandó léfzen most azok közül az olyanokhoz, mellyeket külömben jóknak talál; az előre látás is azt hozza magával, mert valaminthogy a' Károlyal előtt példa nagy megbizonyítására szolgált a' Magyarok választó szabadságoknak, úgy az ha az, Ország Rendjei már most azokból a' Rendelésekből is bévezzik az hasznofokat, a' melyektől addig idegenkedtek, míg azokra erőltettek, megbizonyítására fog annak szolgálni jövendőben, hogy az idegenséget benne egyedül tsak az erőltetés okozta, és hogy az olyanokat elébbi bévették volna, ha Törvényt szabó hatalmek megismértetvén szabad akarattyakra bízattak volna, külömben is, ha most is, minekutánna már szabad akarattyokra hagyattak, találkoznának olyanok, a' kik az hasznos Rendelésektől idegenkednének, az olyanok olyan betegeknek esmértetnének magokat, a' kikkel akármelly hasznos orvosságot is erővel kell itatni; de hadgyuk abban már, úgy is tsak annyit ér az alsóbbaknak azokról a' dolgokról való tanakozása, mellyek a' felsőbbeket illetik, a' mennyit az halaknak a' repülésről való tanakozása.

Haáz Rezső Múzeum
Tudományos Könyvtára
Székelyudvarhely

Pimam Humpay
Bibliotheca - 1857

1857